

Romano džaniben

časopis romistických studií | 19. ročník | **1/2012**

Dětský registr romštiny²

Abstract

Based on following field research in one Romani speech community, the article gives basic overview of structural and discursive phenomena of baby talk register in a particular Romani variety. The register is also looked at in broader perspective of the community's culture and socialization practices. Baby talk in the studied community shares a common characteristics of this register with other languages containing same extension of its usage beyond child directed communication. It borrows some features from baby talk register of Slovak, which is the second code of the bilingual Romani speech community. At the same time the studied Romani baby talk register deals with the material of the matrix society language independently in some ways but it shows some culturally depended differences as well.

Keywords:

Romani, speech register, baby-talk, socialization, language socialization

1 Mgr. Pavel Kubaník je doktorandem a asistentem na Seminári romistiky ÚJCA FF UK. E-mail: pavel.kubanik@ff.cuni.cz

2 Článek je výstupem projektu Grantové agentury UK č. 53112. Děkuji Viktoru Elšíkovi za cenné poznámky k pracovní verzi tohoto textu.

Úvod

Když se lidem kdekoli na světě narodí dítě, do různé míry přizpůsobují jeho fyzické okolí nebo své chování této nové situaci. Řada rodičů například různým způsobem zabezpečuje své domácnosti, aby nebyly pro dítě nebezpečné, kupuje hračky, dětské oblečení, dětské jídlo. Subtilnější, ale stále patrnou formou takového přizpůsobování je také změna jazykového chování. Tato změna bývá často velmi výrazná. Jak podotýká Ferguson (2004 [1978]: 177), pokud bychom si pustili dva audiozáznamy jazykových projevů, z nichž jeden by obsahoval interakci dospělého a nemluvněte a druhý interakci dvou dospělých, patrně by žádný rodilý mluvčí daného jazyka neměl problém rozlišit, který záznam zachycuje interakci s dítětem bez ohledu na obsah výpovědi.

V případech, že se jazykové jednotky (intonace, hlásky, slovní zásoba atd.) proměňují s ohledem na určité charakteristiky užití jazyka (především s ohledem na to, v jaké situaci nebo s kým mluvím – s dítětem, s váženou osobou atd.), mluvíme o tzv. registru. Registr lze tedy definovat jako soubor jazykových jednotek se shodnou sociální distribucí (Hudson 1998: 45–49).

Registr určený pro komunikaci s dětmi se v lingvistické literatuře nazývá *baby talk*, případně *caregiver register*, *child directed speech* nebo *motherese* (Ochs, Schieffelin 1984, Soderstrom 2007). Následující text se bude věnovat popisu tohoto fenoménu na základě dat z jedné romské řečové komunity na východním Slovensku.

V tomto textu budu rozlišovat dvě úrovně interakce s dětmi: obecnější úroveň nazvu *komunikace s dětmi*. Pod tento pojem zahrnuji především obsah komunikace s malými dětmi ze strany starších (dětí i dospělých), ale i neverbální součást této komunikace (např. jak je s dítětem fyzicky manipulováno). Součástí komunikace s dětmi je pak i specifický řečový registr, charakterizovaný fonologickými, morfologickými či lexikálními odlišnostmi oproti běžné mluvě dospělých. Pro tento registr (*baby talk*) budu používat ekvivalent *dětský registr*.³

Hlavním cílem tohoto textu je shrnout a popsat strukturní charakteristiky a užívání dětského registru v jedné romské varietě. Text je založen na pokračujícím výzkumu komunikačního chování Romů z osady u východoslovenské vesnice *Gav* (bližší charakteristika lokality a výzkumu viz níže).⁴

3 Slovenská jazykověda používá distinkci „řeč orientovaná na dítě“ (RD) a „dětská řeč“ (DR), případně „řečové okolí dítěte“ (Slančová 1999: 25, Slančová 2008). Tato terminologie dobře rozlišuje rovinu řečového inputu a řeči produkované samotným dítětem. Z několika důvodů se ovšem uchyluji k nezavedeným termínům „komunikace s dítětem“ a „dětský registr (určitého jazyka)“: A) Slovenská terminologie vychází z překladu anglického *child directed speech*. V komunikaci s dítětem je ovšem důležitá i neverbální složka, kterou termín opomíjí; B) Termín „dětská řeč“ označuje řečovou produkci dětí, nepoučeným čtenářem může být ale chápán přesně opačně (jako ekvivalent anglického *baby talk*); C) „Řeč orientovaná na dítě“ může být chápána jako jakýkoli, tedy i nepříznakový řečový projev určený dětskému adresátovi. Dětský registr jazyka je ovšem poměrně dobře odlišitelný od bezpříznakové podoby tohoto jazyka.

4 *Gav* je pseudonym (vychází z romského slova *gav*, tj. vesnice, osada). Anonymizace lokality je výsledkem vzájemné dohody mezi autorem článku a jeho informanty.

Komunikace s dětmi a dětský registr

Jako dětský registr (*baby talk*) označuje lingvistická literatura jazykovou formu, kterou mluvčí jazyka považují za vhodnou především pro komunikaci s dětmi (Ferguson 1964: 103). Primárně se tedy jedná o jazykový registr, kterým mluví na dítě jeho okolí a který se do jisté míry dítě učí (začíná například používat část slovní zásoby tohoto registru). Nejlépe rozeznatelným projevem dětského registru jsou prozodické prvky (intonace, tón hlasu, tempo atd.) a specifické lexikum, nicméně jazyk, kterým se komunikuje s malými dětmi má i své fonologické, morfologické, syntaktické a diskurzivní zvláštnosti.

Ačkoli záznamy o tomto specifickém jazykovém chování máme již z antiky a první lingvistické popisy z počátku 20. století, určitý boom ve studiu dětského registru sledujeme v šedesátých letech poté, co autoři generativistické školy zpochybnili důležitost dětského registru pro jazykový vývoj dítěte (Solomon 2011: 124). Základními texty ke studiu dětského registru jsou studie Charlese Fergusona (1964, 1977, 2004 [1978]).

Podobně jako u popisu fenoménu diglosie byl Fergusonův prvotní záměr typologický, taxonomický (Ferguson 1964: 103). Autor chtěl položit základní kámen pro komparativní studium různých okrajových jazykových jevů (zvuky zvířat, hezitační formy). Na základě tohoto studia se měl vytvořit výkladový rámec pro synchronní i historickou analýzu těchto jevů v rámci jednoho jazyka.

A podobně jako Fergusonův průlomový popis diglosních jazykových situací nevedl ke srovnatelnému popisu jiného typu situací jako spíše k aplikaci termínu na další a další jazykové komunity (Ferguson 2010 [1991]), můžeme říct, že i popisu dětského registru v dalších jazycích bylo věnováno více úsilí než srovnávacímu studiu jiných okrajových jazykových registrů. Toto studium ovšem vedlo alespoň k prohloubení znalostí o kulturní univerzálnosti dětského registru a jeho charakteristik.

Ferguson (2004 [1978]: 183) se domníval, že specifický jazykový registr pro komunikaci s dětmi mají všechny jazykové komunity. Ačkoli existovaly již dřívější pochybnosti o takovéto univerzalitě (Casagrande 1964 [1948]), lingvisticko-antropologické studie mezi Samoany a Kaluly (Ochs, Schieffelin 1984) tyto pochybnosti potvrdily konkrétními daty. Zatímco Kalulové postrádají dětský registr zcela, Samoané postrádají v komunikaci s dětmi zjednodušující prvky v rovině fonologie, syntaxe a prozodie – nejedná se tedy o „zjednodušený registr“, jak byl dětský registr někdy chápán (Ferguson 1977). Zatímco Kalulové vysvětlují nezjednodušování řeči k dětem tím, že nechtějí, aby děti zněly „dětinsky“ a aby se opožděly v akvizici běžné řeči, Samoané se v otázce jazykového přizpůsobování řídí hierarchií společnosti – zatímco děti jsou hierarchicky nízko a nikdo se jim jazykově nepřizpůsobuje, zjednodušený registr vlastního jazyka užívají vůči váženým cizincům, kteří se jazyk učí. Samotná ne/existence dětského registru

má tedy širší kulturní rámec. Dětský registr u americké (a patrně obecně „západní“) střední třídy je podle autorek (Ochs, Schieffelin 1984: 287-8) rovněž jen jednou z reprezentací dvou obecnějších strategií v přístupu k dětem, konkrétně upozadování vlastní role pečovatele (*self-lowering strategy*) a naopak zdůrazňování aktivní role dítěte (*child raising strategy*). *Self-lowering strategy* se projevuje např. zjednodušováním řeči, *child-raising strategy* znamená připisovat dítěti větší schopnosti, než které má – v řeči např. interpretujeme dětské žbleptání jako smysluplné výroky, mimo doménu jazyka se tato strategie projevuje například zvykem nechávat děti vyhrát v různých hrách atd.

Rozšířením vzorku jazyků, ve kterých byl dětský registr popsán, se došlo rovněž k charakterizaci univerzálií tohoto registru. Zatímco Ferguson (1964) na vzorku šesti jazyků upozorňuje na 22 prozodických, lexikálních, fonologických, syntaktických a diskurzivních charakteristik dětského registru, Haynes a Cooper (1986; podle Salomone 2011: 125) ukázali na 8 stabilnějších prvků – vyšší tón, výrazná intonace, kratší věty, repetice, termíny pro příbuzenství a tělesné části, reduplikace slabik v dětských slovech, deiktický posun (*pronouns shift*) a užití dětského registru staršími dětmi.

V popisu strukturních a diskurzivních prvků se v tomto textu budu držet Fergusonovy (2004 [1978]) taxonomie, kterou autor vytvořil právě pro účely srovnání dětských registrů různých jazyků.

Dětský registr v romských komunitách

Studium komunikace s dětmi v romských jazykových komunitách (Gleason, Réger 1991, Réger 1999, Andrš 2010) ukázalo, že také mluvčí romštiny v Maďarsku a rumunském Banátu používají dětský registr.

Régerová a Gleason pracovali s rozsáhlým korpusem získaným v komunitách mluvčích vlašských a jihocentrálních dialektů, přičemž autorovi článku dostupné publikace vycházejí především z analýzy materiálu získaného mezi olašskými Romy. Hlavním tématem jejich textu je širší rámec komunikace s dětmi, nicméně všímají si, že i mluvčí romštiny používají specifický řečový registr, pro který jsou charakteristické určité hláskové změny (redukce, asimilace, nahrazování okluziv za frikativy) nebo specifické lexémy (viz tabulka 1) (Gleason, Réger 1991: 603-4).

Zbyněk Andrš se ve své dizertaci zabývá různými řečovými registry kalderašských Romů původem z rumunského Banátu, největší část věnuje jazykové etiketě, projevům zdvořilosti (viz také Andrš 2009). U dětského registru (*vorba rëzgîme* „mazlivá řeč“, jak ji pojmenovávají Andršovi informanti) se autor pozastavuje v krátkosti především u specifického lexika (viz tabulka 1) a věnuje se rovněž specifickým obsahům komunikace s dětmi (Andrš 2010: 49-56).

Na okraj lze zmínit rovněž několik lexikálních jednotek, které zaznamenává Romsko-český a česko-romský slovník (Hübschmannová et. al 2001 [1991]), zachycení širšího kontextu komunikace s dětmi včetně typických frází nalezneme např. také v (auto)biografii Eleny Lackové *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou* (Lacková 2010).

Tento text tedy neobjevuje pro romistická studia nic zásadně nového. Přesto se domnívám, že má své opodstatnění. Zaprvé si všímá fenoménu dětského registru podrobněji než zmíněné texty. Zadruhé popisuje tento fenomén především na základě zkušeností ze zúčastněného pozorování, což má význam například pro kapitolu o užívání dětského registru nebo rozsah zachyceného lexika. V neposlední řadě se jedná o studii založenou na výzkumu v odlišné romské komunitě – práce Andrše a Régerové tak spolu s tímto textem mohou poskytnout zajímavý srovnávací materiál pro studium komunikace s dětmi a dětského registru napříč romskými jazykovými komunitami.

Charakteristika dat

Tento text je založen na probíhajícím výzkumu komunikačního chování Romů z osady u východoslovenské vesnice *Gav*. Samotný výzkum započal v srpnu 2011, nicméně osadu jsem průběžně navštěvoval už od roku 2004 a s *gavskými* Romy jsem udržoval kontakt i mimo tyto návštěvy (telefonicky, během jejich pobytu v ČR). Romové z dané osady jsou zvyklí komunikovat se mnou romsky a instruuji v tomto smyslu i Romy, kteří mne neznají a zahájí rozhovor se mnou v místní varietě slovenštiny.

Gavská osada má v současnosti více než 1500 převážně romských obyvatel (výjimkou jsou tři přivdané neromské ženy). Osada je rozdělena na několik územních celků, které jsou ovšem příbuzensky propojené. Můj výzkum se v zásadě omezuje na jednu její část (přibližně 1/6 osady) a data získaná pozorováním tak lze k osadě jako celku vztahovat jen potenciálně. Tato část představuje několik příbuzensky propojených domácností. V části z nich pořizuji během krátkodobých terénních pobytů audio- a videonahrávky dokumentující běžné komunikační situace, nejčastěji právě komunikaci s dětmi nebo mezi dětmi. Okruh těchto domácností se postupně rozšiřuje. Dalším zdrojem informací pro tento článek je pozorování, resp. terénní deník. V části věnované lexiku dětského registru vycházím rovněž (ale nikoli výhradně) z dat získaných formou elicitace.

K tomuto okamžiku jsem v rámci výzkumu strávil v terénu přes osm týdnů v průběhu patnácti měsíců. Nashromáždil jsem přibližně 50 hodin videozáznamu a zhruba stejný úhrn audionahrávek, datový korpus tvoří dále odhadem 120 normostran terénních poznámek přepsaných do elektronické podoby a doplněných o další postřehy.

Gav – jazykový obraz a socializace

Dříve než se zaměřím na strukturní a diskurzivní charakteristiky dětského registru v *Gavu*, učiním několik základních poznámek k jazykovému charakteru této lokality a k podobě dětství a výchovy dětí v této lokalitě. Tyto poznámky jsou důležité jako základní rámec pro popis užívání dětského registru a vysvětlení některých jeho charakteristik.

Děti tvoří v *Gavu* poměrně značnou část populace osady, jen v roce 2012 se jich v osadě narodilo 91 (v neromské vesnici 37). Žena ve věku 25 let mívá zpravidla alespoň tři děti. Romové uvádějí několik časových hranic jako dobu ideální nebo alespoň akceptovatelnou pro početí prvního dítěte – žena by měla mít alespoň dokončenou základní školu (tedy 15–16 let), případně se blížit plnoletosti (17–18 let). Dítě narozené ženě, která je sama již babičkou, je bráno jako veřejná ostuda. Obě hranice této ideální normy jsou v praxi „porušovány“. Brzké těhotenství dívek (dříve než v 15 letech) je alespoň v rozhovorech se mnou nahlíženo obyvateli osady negativně, starší Romové je považují za novodobý fenomén.

Množství dětí a jejich nevhodné chování je mezi Romy často probíraným tématem a zejména v letních měsících jsou dětské půtky hlavním důvodem pro veřejné hádky. Tato poznámka by ale neměla upozadovat fakt, že děti jsou ze strany svého okolí milovány a je jim věnována péče a pozornost.

Výchova dětí neprobíhá od narození dítěte pouze v režii jeho rodičů. Základní péče o novorozence je sice považována za *džuvlíkaňi buči* „ženskou práci“ a matky malých dětí tvrdí, že by přebalování, mytí či oblékání malých dětí nikdy nepřenechaly svým partnerům. Otcové nicméně malé děti často nosí, chodí s nimi na návštěvy po okolních domech a podobně.

Mladé páry často sdílejí domácnost s rodiči jednoho z partnerů a prarodiče tak mají velký vliv zejména na výchovu prvorozených dětí. Stává se, že tyto děti částečně zůstávají v péči prarodičů i poté, co se jejich rodiče spolu s mladším(i) sourozencem/sourozenci přestěhují do samostatné domácnosti. Prvorození pak někdy své rodiče a prarodiče oslovují stejnými příbuzenskými termíny, případně rozlišují biologické a sociální rodiče odlišnými synonymy (mama/daj „matka“) nebo oslovují své biologické rodiče jménem, což je u oslovování prarodičů a starších obecně bráno jako prohřešek. V rodině, ve které trávím nejvíce času, je úzus užívání rodičovských příbuzenských termínů pro prarodiče aktivně podporován ze strany prarodičů.

V raném věku ovšem o dítě vedle prarodičů pečují i švagrové či sestry matky, které dítě například nakojí, když je jeho vlastní matka nepřítomna nebo nemá dostatek mléka, dohlédnou na něj, když si matka potřebuje něco vyřídit ve městě, a podobně. Dítě tedy pravidelně tráví čas v domě svých prarodičů, strýců a tet a jejich dětí, případně na společném prostranství mezi domy a je tak vychováváno v širším kolektivu.

Pětileté děti již pravidelně přenášejí své malé sourozence, bratrance či sestřence mezi jednotlivými domácnostmi a malé děti se tak stávají velmi brzy také součástí dětských kolektivů. Od tří let již začínají čím dál více času trávit právě v rámci těchto kolektivů a vytrácejí se z přímého dohledu svých dospělých opatrovatelů.

Celý tento širší okruh pečovatelů zahrnující starší děti a dospělé pak pravidelně používá v komunikaci s dětmi dětský registr. Dítě si v rámci různých kolektivů zvyká na účast ve vícestranných komunikačních modelech (nikoli pouze matka-dítě), čemuž přispívá rovněž zažitý způsob polohování malého dítěte např. během přenášení nebo sezení tak, aby mělo vždy přehled o svém okolí (na boku, zády k opatrovateli, který dítě drží; tzv. hnízdové a L-tělesné niky, viz DeLeón 2011).

Hlavním jazykem komunikace mezi místními Romy a hlavním jazykem socializace dětí je místní varieta romštiny. Když děti začnou chodit v šesti letech do přípravného ročníku školy (všechny děti absolvují nultý nebo přípravný ročník, málokteré ale navštěvuje školku) mají poměrně omezenou znalost slovenštiny založenou především na pasivním poslechu tohoto jazyka než na aktivní interakci. Zdrojem slovenštiny je pro předškolní děti především sledování televize⁵ a sledování interakce starších Romů (včetně starších dětí) s Neromy (při nákupu, během pochůzek po spřízněných gádžích, kteří Romům prodávají nebo dávají opotřebované oblečení, hračky nebo nábytek). Zejména poslední rok před nástupem do školy se děti (cca pětileté) zapojují do spontánních her a aktivit, skrze které je starší děti-školáci ve výsledku připravují na školní docházku nebo alespoň na zápis – předškoláci se učí recitovat slovenské básničky, učí se základní slova a fráze užívané ve škole (názvy barev, zdvořilostní fráze atd.).

V následujícím textu se nicméně budeme věnovat především dětskému registru, který je v rámci komunikace s dětmi charakteristický zejména pro první dva roky života dítěte.

Charakteristiky dětského registru v *Gavu*

Ve stati věnované dětskému registru coby jazykové univerzálii (Ferguson 2004 [1978]) sestavil její autor základní výčet rysů tohoto fenoménu (v oblastech prozodie, fonologie, lexika, syntaxe a diskurzu/užívání), které by výzkumníci měli zahrnout do popisu dětského registru, aby se později mohlo dospět k syntéze a srovnání napříč odlišnými jazyky a jazykovými komunitami. V následující části se tedy budu držet navrhovaného výčtu rysů, který budu ilustrovat příklady zachycenými během svého výzkumu, případně tento základ obohacovat o další specifika dětského registru romštiny užívaného v *Gavu*.

⁵ V *gavské* osadě jde ovšem o poměrně novodobý vliv, neboť elektrina zde byla do většiny domácností zavedena teprve na přelomu tisíciletí.

Prozodie

V lingvistickém pojetí znamená prozodie popis rytmu, přízvuku a intonace řeči. Tyto prvky jsou obzvláště důležité pro komunikaci s dětmi v předřečovém stádiu – bylo například dokázáno, že děti reagují na vysoký tón hlasu častěji než na nižší tón (Ferguson 2004 [1978]: 178-9). Prozodické prvky člení jednotlivé promluvy a činí je tak pro děti přehlednějšími, samotná intonace říká dítěti, že je adresátem komunikátu právě ono (Ferguson 2004 [1978]: 178-9). Prozodické charakteristiky mohou dodávat řečovým projevům také význam, který není nesen přímo volbou slovní zásoby a gramatickými pravidly. Intonační a rytmičné změny mohou sdělovat adresátovi, které úseky sdělení jsou míněny vážně a které nikoli, která část výpovědi je nejdůležitější atd.

Vysoký tón a intonační zdůrazňování (*exaggerated contours*) patří k prvkům dětského registru také v *Gavu*. V textové podobě jsou jen obtížně reprodukovatelné, nicméně jedním z příkladů může být výrazné prodlužování přízvučné (tedy předposlední) nebo první slabiky u jmen dětí nebo škádlivých oslovení (prodloužení značím dvojtečkou za touto slabikou).

př. 1: *Gi:tko!* „Margitko!“

př. 2: *Oli:ver!* „Olivere!“

př. 3: *Džu:vor!* „Veško!“

Tato často výrazně hlasitě pronášená oslovení charakteristická protažením přízvučné (1, 2) nebo první (1, 3) slabiky jsou pozorovatelná zejména v prvních měsících života dítěte, kolem jednoho roku se již vyskytují spíše ve zmírněné podobě. Důvodem je pravděpodobně to, že děti postupně dokážou vnímat, že jsou oslovovány i v případech, že jejich jméno není vyslovováno s výraznější intonací.

Vysoký tón zpravidla používají Romové v *Gavu* pro sdělení kladných emocí dítěti, hrubý hlas a/nebo vysoké tempo pak signalizuje hněv, upozornění nebo hrozbu (která nemusí být míněna vážně, což je pak dítěti sděleno např. polibkem nebo úsměvem, který následuje po výhružné replice).

Ve sledovaném dětském registru lze rovněž pozorovat užívání pomalého tempa, případně rytmické slabikování slov.

Fonologie

Na úrovni fonologie se dětský registr vyznačuje zejména obměnami nebo vypouštěním některých hlásek. Ferguson mluví o čtyřech široce sdílených rysech napříč světovými jazyky: v redukci hláskových shluků (*clusters*), nahrazování likvidních hlásek, reduplikaci a speciálních hláskách.

Uvedené příklady zaznamenávají několik hláskových změn, ke kterým dochází v dětském registru *gavské* variety romštiny, nejsou ovšem vyčerpávajícím výčtem tohoto jevu.

př. 4: *Duj dzene upre dzaba?* (*Duj džene upre džaba?*) „Půjdeme nahoru oba?“

př. 5: *Mundalava tut!* (*Murđarava tut!*) „Já ti dám!“ (dosl. zabiju tě)

př. 6: *Pintolo.* (*Pindroro*) „Nožička.“

př. 7: *Čiveš tele hundřici?* (*Čhives tele hundřici?*) „Svlékáš se?“

Příklady v kurzivě zachycují znění repliky v dětském registru sledované romské variety, v závorce je uvedena forma v bezpříznakové řeči, přičemž hláskové změny jsou zde podtrženy, v uvozovkách je uveden překlad slova či věty.

V příkladu 4 dochází k prealveolarizaci dvouhlásky dž > dz, zatímco na příkladu 7 můžeme demonstrovat naopak postalveolarizaci s > š. Změnou typickou pro dětský registr je záměna r > l (př. 5, 6).

Na příkladech 5-7 vidíme změnu ve struktuře konsonantických shluků – na příkladech 6 a 7 k tomuto dochází redukcí hlásek daného klastru (ndr > nt, ndr > nd'), ve všech zmíněných příkladech také obměnou jedné z hlásek (rd > nd, ndr > nt, ndr > nd'). V rámci dětského registru lze zaznamenat samozřejmě celou řadu dalších hláskových změn: r > j, l > ľ, čh > řh. Tyto změny se odehrávají v rámci hláskového repertoáru dané romské variety. Výskyt zvláštních hlásek dětského registru, které jsou jeho součástí v jiných jazycích, se v mých datech dosud nepotvrzuje.

Reduplikace je charakteristická pro mnoho položek lexika dětského registru a budeme ji tedy demonstrovat v oddíle věnovaném lexiku.

Lexikum

Jednou z nejlépe identifikovatelných složek dětského registru je specifické lexikum. Ne všechna slova užívaná mluvčími během komunikace s malými dětmi ovšem zahrnuji do lexika dětského registru. Vedle slov bezpříznakové variety daného jazyka zde mezi slova dětského registru nezařazuji také takové jazykové jednotky, které se nově vytvářejí ve spolupráci dítěte a jeho okolí. Pokud mají určité zvuky specifickou komunikační funkci, mohou být klasifikovány jako slova (Barret 1995: 364) užívaná v určitém familiiolektu, nejedná se nicméně o ustálené formy sdílené širší řečovou komunitou. Jako specifické lexikum dětského registru zde tedy chápu výrazy, které jsou součástí širšího lexika daného jazyka, jsou známy širší jazykové komunitě a rodiče je užívají a tímto je své děti učí, neboť je považují za adekvátní pro komunikaci právě s malými dětmi. Tato vrstva jazyka je poměrně konzervativní (Ferguson 1964).⁶

Právě díky specifickému komunikačnímu partnerovi zahrnuje slovník dětského registru především ty sémantické okruhy, které jsou součástí světa malého dítěte a jsou důležité pro komunikaci s ním. Patrně nejuniverzálnějšími okruhy jsou podle Fergusona (2004 [1978]) příbuzenské termíny, názvy dětských her, základní vlastnosti. Pro dětské lexikum jsou dále specifická kompozitní slovesa, hypokoristika (zkrácené nebo zdobnělé formy jmen a slov) a deminutiva.

Tab. 1 Lexikum dětského registru ve třech dialektech

česky	Gav	slovník (Hübschmannová et al. 2001 (1991))	Banát (Andrš 2010)	Maďarsko (Réger 1991)
<i>příbuzenství</i>				
1 máma	<i>mama</i>		–	–
2 táta	<i>dada</i>		–	–
3 dítě	<i>popa</i>		–	–
<i>tělo a tělesné funkce</i>				
4 jídlo/papat	<i>(kerel) pap(k)a</i>	<i>papa (kerel)</i>	<i>papa</i>	–
5 maso	–	–	–	<i>cici</i>
6 voda	–	–	–	<i>tutu</i>
7 pití	<i>bumbu</i>	–	–	–
8 spánek/ spát	<i>(kerel) džidži/ džidža/ džudžu</i>	<i>kerel čuču</i>	<i>kerel baynani /lala /nana / nani</i>	<i>kerel lulu</i>
9 čůrat <i>(kerel)</i>	<i>piš</i>	<i>piši</i>	<i>kerel pipi</i>	–
10 kakat	<i>(kerel) e-e / keke</i>	–	–	–
11 bolest/bolet	<i>buba</i>	–	–	–
12 prso	<i>titi/titka</i>	–	<i>cici</i>	–
<i>vlastnosti</i>				
13 hezký	<i>tete/čeče</i>	–	–	–
14 špinavý	<i>fuj / e-e</i>	–	–	–
15 horký	<i>kiš</i>	–	–	–
<i>činnosti</i>				
16 líbat/políbek	<i>(kerel/del/ čumidel) bo/božťik</i>	–	<i>(del) pupa, midel</i>	–
17 stát (stůj)	<i>toju</i>			

6 Konzervativnost dětského lexika kontrastuje s jazykovými prostředky užívanými v dalších fázích (jazykového) vývoje člověka. Např. jazyk mládeže se obměňuje velmi rychle, neboť vrstevnické skupiny se chtějí odlišit nejen od skupin jiného věku, ale také od předcházejících vrstevnických skupin stejného věku (Hudson 1998: 14–16; podle Chambers 1995).

česky	<i>Gav</i>	slovník (Hübschmannová et al. 2001 (1991))	Banát (Andrš 2010)	Maďarsko (Réger 1991)
18 tleskat	<i>kerel tapki/ tapkuški</i>	–	–	–
19 jít ven	<i>džal pa</i>	–	–	–
20 kousat	<i>kerel kiš kerel kusaj</i>	–	–	–
21 bít <i>byťosti, věci</i>	<i>kerel bi</i>	–	–	<i>pok-pok kerel</i>
22 kočka	<i>miňu(š)</i>			
23 pes	<i>nono / havo</i>	–	–	–
24 sladkosti	<i>čuču</i>		<i>bobo</i>	–
25 hračka	<i>tete/čeče</i>	–	–	–
26 bubák	<i>bobo</i>	–	<i>babao</i>	–

Tabulka č. 1 zahrnuje 24 lexikálních položek (a jejich variant) dětského registru *gavské* romské variety a doplňující údaje z dalších tří zdrojů. Výrazy jsou rozdělené podle sémantických oblastí. Co se týče *gavské* variety, zahrnul jsem pouze specifické lexémy dětského registru, nikoli slova pouze hláskově obměněná oproti jejich nepříznakové variantě (*pintolo* < *pindroro* „nožička“, *panki* < *topanki* „boty“), ačkoli i tyto výrazy se v komunikaci s dětmi objevují. Vynechávám rovněž deminutivní formy, které jsou v rámci dětského registru běžné. Je ale třeba poznamenat, že užití deminutiv je častější v romštině i v nepříznakové varietě například v porovnání s češtinou. Deminutiva lze tvořit například i u číslovek a mají více funkcí (Šebková, Žlínayová 1998:36–37). Tabulka č. 1 dále zahrnuje téměř výhradně výrazy, které jsem slyšel v přirozené interakci, výrazy získané pouze elicitací jsou podtržené (ř. 13, 22, 23, 25).

V různých zdrojích uvedených v tabulce č. 1 se jen ojediněle setkáme v rámci dětského registru se synonymy (*kerel papa* „jíst“, ř. 4). Pozorovatelná je spíše homonymie, tedy slova se stejnou formou, ale odlišným významem (*bobo* „bubák“, „sladkost“, ř. 23 a 25; (*kerel*) *čuču* „sladkosti“, „hajat“, ř. 8 a 23, (*kerel*) *kiš* „kousat“, „horký“, ř. 15 a 20). Některé homonymní formy uvádí slovník (Hübschmannová et al. 2001 [1991]) pro jen částečně odlišné významy (vokativ *mamo* „maminko“, viz. ř. 1, *popa* pouze ve významu „panenka“, přičemž slovenský i romský dětský registr toto slovo používají i ve významu „dítě“).

Jednotícím prvkem napříč dialekty i v rámci jednotlivých dialektů je spíše fonologická struktura slov (konsonant-vokál-konsonant-vokál; např. ř. 1–6) včetně reduplikace slabik v rámci jednoho slova (např. ř. 1, 2, 8), což je charakteristická vlastnost dětských registrů napříč různými jazyky.

Běžné jsou rovněž analytické konstrukce, nejčastěji se slovesem *kerel* „dělat“ (ř. 4, 9, 16, 17, 19–21), v některých případech je možná variantnost kompozitního vyjádření (*del/kerel/čumidel bo* „políbit“, dosl. „dát/udělat/políbit polibek“, ř. 16).

Původ slov

Až na výjimky se u většiny lexikálních jednotek dětského registru dané variety patně jedná o přejímky nebo (v případě analytických konstrukcí) semikalky ze slovenštiny. Výjimku tvoří slova *nono* < *rukono* „pejsek“, *dada* < *dad* „táta“ a *toju* < *terdžuv* „stůj, postav se“, která jsou odvozena od původních romských substantiv, resp. slovesa.

Neznámou etymologii mají výrazy *džidži* „spánek“ a *kiš* „horký“. Andrš (2010: 29) zmiňuje slovo *Džidži* jako mužskou přezdívku v kapitole o romských jménech užívaných v jím sledované lokalitě. Původ přezdívky je podle něj onomatopoický a souvisí s dětským registrem, souvislost s významem „spát“ ovšem autor neuvádí, neboť Romové z Banátu používají jiné výrazy (viz ř. 8). Ferguson (1964) uvádí slovo *kix* „horký“ jako příklad pro areálově sdílený výraz v arabské jazykové oblasti. V romštině by se tedy mohlo jednat o výraz přejatý ještě v předřeckém období, pro toto tvrzení bychom ovšem museli toto slovo nalézt ve více dialektech.

Obecně je určení etymologické souvislosti u slov dětského registru záludné vzhledem ke zmíněným fonologickým vzorcům a omezenosti sémantických oblastí – Komančové například používají „dětské slovo“ *cici* „prso“ (Casagrande 1964), které je synonymem pro tento výraz v dětském registru banátských Romů (viz ř. 12), nicméně najít zde souvislost by bylo obtížné. Na druhou stranu není náhoda, že v češtině, slovenštině, východoslovenské romštině i romštině banátských Romů nalezneme téměř shodný výraz pro slovo „jídlo“, případně „jíst“ (viz ř. 4). Původní latinský výraz (*pápa* resp. *pappa*) je zdrojovým slovem pro tento výraz v řadě světových jazyků (patrně i v rumunštině a slovenštině, odkud jej přejala Romové) a je dalším příkladem areálového sdílení některých lexémů dětského registru (Ferguson 1964).

Zmíněné výrazné přejímání ze slovenštiny má v dětském registru sledované romské variety určitá specifika. V některých případech romský dětský registr přímo přejímá z dětského registru slovenštiny (*havo* < *havo* „pes“, *popa* < *popa* „dítě, panenka“ atd.). Některé výrazy jsou ovšem vytvořeny na základě slovenštiny, pravděpodobně ale nikoli přímo odvozeny z dětského registru. V obsáhlé analýze „dětských slov“ ve slovenštině, která byla vypracována na základě dotazníkového šetření ve všech regionech Slovenska (Ondráčková 2008), se například mezi patnácti synonymy slovesa *bozkávať sa* nevyskytuje tvar (*dať*) *bo*. Lze se tedy domnívat, že rodilí mluvčí romštiny zde s materiálem slovenštiny zacházejí

jinak než rodilí mluvčí slovenštiny a romský výraz *kerel bo* „líbat“ nelze brát jako prostou přejímku ze slovenštiny.⁷ Samozřejmě ani slovníček slovenských „dětských slov“ (Ondráčková 2008: 291-294, 299-305) nemusí být kompletní.

Slovesné přejímky (k slovnědruhovému rozlišení viz níže) v romském dětském registru rovněž postrádají adaptační morfologii. To platí pro slovesa. U některých substantiv si můžeme všimnout zakončení na -a, což by odpovídalo adaptačnímu morfému pro xenoklitická feminina. Slova dětského registru jsou ale užívána téměř výhradně v základním tvaru a je tedy složité odhadovat paradigma těchto slov, které by lépe osvětlilo jejich stavbu, respektive se jeví jako charakteristické, že se užívají výhradně v základním tvaru v rámci zjednodušených syntaktických konstrukcí (chybí např. člen). Běžně zaznamenanou výjimku tvoří slovo *dada* „táta, tatínek“, které se někdy užívá i v akuzativu *dada-s* (*dikhes le dadas?* „vidíš tátu?“).

Některá slova slovenského dětského registru varíují v tom, jestli obsahují nebo neobsahují slovesnou morfologii. Narazíme tak na sloveso *pišať* „čůrat“ i na tvar *piš* se stejným významem. Romština v tomto případě pravděpodobně přejímá přímo tvar *piš* bez použití adaptační morfologie:

př. 8: *Kames piš?* „Chceš čůrat?“

Tato „agramatičnost“ dětského registru (slovenského i romského) pravděpodobně usnadňuje přejímání těchto lexikálních jednotek.

Obdobně existuje ve slovenštině sloveso *bubkať* „bolet“ a zároveň jeho synonyma jako *bó-bó*, *bibka* a jiné (Ondráčková 2008: 291). Romský výraz *buba*, který je ze slovenštiny pravděpodobně odvozený, může být použit jako sloveso (př. 10), ale i jako podstatné jméno (př. 9):

př. 9: *Dikhes buba?* „Vidíš tu modřinu?“

př. 10: *So buba? Buba tut o šero?* „Co tě bolí? Bolí tě hlava?“

Slovnědruhová volnost je dalším znakem, který není specifickým rysem pouze romského dětského registru.

Zvláštním typem přejímání je transfer slovenského imperativního tvaru ve výrazech *kerel kusaj* „kousat“ nebo *kerel bi* „bít“. Další zvláštností je užívání slovenského deminutivního morfému -(č)k- ve variantách některých slov (*džidži* /*džička* „spánek“, *titi/titka* „prso“).

⁷ Régerová a Gleason (1991: 604) nacházejí podobný fenomén na fonologické úrovni dětského registru Romů v Maďarsku – hláskové posuny v případě maďarských přejímek v romském dětském registru neodpovídají změnám běžným u (dětského registru) maďarštiny.

Kulturní kontext slovní zásoby

Je otázkou, zda lze z obsahu slovníku dětského registru vyvozovat nějaké hypotézy o kultuře dané komunity, případně o dětském světě v rámci této komunity. Z užití dětského registru lze například poměrně logicky odvodit sémantické okruhy slovní zásoby: Ferguson (2004 [1978]) jako univerzálně sdílené okruhy navrhuje části těla, tělesné funkce, příbuzenské termíny, jídlo, zvířata, názvy dětských her, přičemž tyto domény mohou být různě rozvinuté. Casagrande (1964 [1948]) opatrně naznačuje možné hypotézy tohoto druhu na jazykovém materiálu získaném od Komančů – všímá si, že příbuzenský termín označující v prvním plánu ženského prarodiče označuje v dalším plánu prarodiče jako celek, což může něco nasvědčovat o silnější inklinaci k matrilitinii; slovní repertoár komančského dětského registru podle Casagrandeho výrazněji reflektuje také téma disciplíny (rozvinutý repertoár výrazů pro vystrašení, konejšení, kontrolu pohybu dětí).

Domnívám se, že slovní repertoár dětského registru může sloužit maximálně jako východisko některých úvah o širším kontextu romské výchovy v dané lokalitě. V tomto článku jsem například již zmínil, že slovo *dada* neoznačuje pouze otce dítěte, ale v určitých případech rovněž/pouze mužského prarodiče, pokud se prarodiče výrazněji podílí na výchově (zpravidla prvorozeného) dítěte mladého páru.

Dalším odkazem k širšímu kontextu socializace mohou být specificky utvořené přejímky *kerel kusaj* „kousat“ a *kerel bi* „bít“. Tyto se totiž často užívají v imperativu:

př. 11: *Ker kusaj* „Kousni (ji/ho)!“

př. 12: *Ker bi* „Zbij (ji/ho)!“

Romské děti v *Gavu* jsou těmito „povely“ vedeny k tomu, aby pro pobavení okolí „napadly“ většinou stejně staré dítě. Toto „napadení“ je ovšem kontrolované, a ačkoli k nějaké ráně občas dojde, zpravidla není bolestivá, což je dáno i fyzickými možnostmi dítěte.⁸

V uvedených příkladech je ovšem důležitější širší kontext, přičemž slovo dětského registru je pouze jedním z odrazů této skutečnosti. Ze samotné evidence určitého výrazu by se daný kontext nedal odvodit.

⁸ Samotnou interpretaci této praxe si dosud nejsem jistý, nicméně její ukotvení v slovníku dětského registru i přes výjimečnost adaptačního procesu daných výrazů vnímám (vedle samotného pozorování) jako určitý doklad běžnosti této praxe. Rozpor mezi samozřejmou láskou k dětem ze strany jejich opatrovatelů a „ponoukáním k vzájemné agresii“ se mi jeví jako antagonismus, který se projevuje i na jiných rovinách komunikace s dětmi – malé děti jsou líbány svými opatrovateli způsobem, který se zvnějšku může jevit jako až agresivní, běžnou praxí je v *Gavu* „propleskávání“ dětí doprovázené úsměvem člověka, který dítě „fackuje“, což ale jen výjimečně vede k pláči dítěte, projevem tohoto antagonismu je i velmi rozvinutá praxe škádlení dětí. Děti se tak podle mé hypotézy učí mimo jiné citlivosti k jiným než čistě verbálním komunikačním kanálům, resp. k citlivosti ke kontextualizačním signálům.

Dalším spíše anekdotickým příkladem může být slovo *bobo*, které rodiče dětí běžně překládají jako „*mulo*“ (mrtvý, duch zemřelého). Ačkoli se tedy jedná pravděpodobně o přejímku, konceptualizace slova se může velmi lišit od toho, co si Neromové představí pod běžným „bubákem“.

Určitý potenciál pro širší kulturní výklad založený na samotném lexiku nabízí také absence určitých lexémů, které jsou v jiných dětských registrech běžné. Když porovnáme slova dětského registru slovenštiny (Ondráčková 2008) a romštiny, jedním ze zajímavých kontrastů je absence specifických výrazů pro penis a vagínu v romském registru a naopak obrovská (v rámci daného registru vlastně nejvyšší) variabilita těchto termínů v registru slovenském. Lze tedy usuzovat, že pro mluvčí slovenštiny (totéž pravděpodobně platí pro mluvčí češtiny) jsou tyto výrazy mnohem tabuizovanější a jednotlivé rodiny si vymýšlejí svá „soukromá“ slova. Naopak Romové v *Gavu* nevnímají pohlavní orgány u dětí jako tabu a používají výrazy běžné i v nepříznačkové romštině, někdy doplněné o deminutivní morfémy. Netabuizovanost těchto slov můžeme demonstrovat i na tom, že slovo *karoro* „pindourek“ se v *Gavu* běžně používá také jako soukromé i veřejné oslovení chlapců až do ranně školního věku. Holčičky jsou na této obecné úrovni oslovovány *babko*, což odkazuje ke slovenskému *bábika* „panenka“.

Další položka, která je běžná v lexiku jiných řečových registrů a kterou jsem (zatím?) v *gavském* registru nevypozoroval, jsou názvy dětských her (Ferguson uvádí např. anglické *peekaboo*, *pattycake*). Neznamená to ovšem, že by se v komunikaci s dětmi neuplatňovala hravost jako taková – typickým rysem, který lze pozorovat napříč romskými komunitami, je škádlení dětí (Réger 1999, Andrš 2010: 49-56, vlastní pozorování), resp. jeho některé kulturně kontextualizovatelné projevy. Analýza těchto procesů je ovšem námětem spíše pro samostatný článek, a proto mu zde nebudu věnovat více prostoru. Domnívám se ale, že pojmenování určitých hravých aktivit s dětmi nemusí být natolik rozšířené jako tyto aktivity samotné.

Syntaktické a diskurzivní charakteristiky

Na syntaktické rovině můžeme upozornit v podstatě na všechny prvky, které jsou tradičně s dětským registrem spojovány – také ve sledované varietě narazíme na preferenci krátkých vět a jejich řazení za sebe (parataxe), telegrafický styl a častější opakování než je běžné v nepříznačkové varietě.

Tyto charakteristiky můžeme ilustrovat na dvou příkladech, kdy se matka (M) mazlí se svou dcerou Gitkou (0; 6):

př. 13: [2011-10-25-01]

M: *Joj, koja bari pul. Bari bul! Mamkake! Cikno nakboro? Bare jakha? Hrube cimblí! Margitka?*

Gitka! Dada? No?! Dada? Vuštoro ((směje se, líbá Gitku)).

M: „Joj, ten velký zadek. Velký zadek! Maminčin! Malinký nosánek? Velké oči? Husté obočí!

Margitka? Gitka! Táta? No?! Táta? Retík.“ ((směje se, líbá Gitku))

př. 14: [V_2011-10-27-06]

M: ((sedí s Gitkou na gauči, dává jí pít, Gitka pozoruje kameru)). *Dikh koj, Gitko. Dikhen. Titki na pijen?! Kodi dikh. O Palko. Dikhes? Dikhes o Palko tut kamerinel!*

M: ((sedí s Gitkou na gauči, dává jí pít, Gitka pozoruje kameru)). „Podívej se tam, Gitko. Podívejte. Prso si nedáte / nedají?! Tam se dívej. Palko. Vidíš? Palko tě natáčí!“

Oba příklady ukazují řetězení krátkých, často jedno nebo dvoučlenných vět, kterými matka navazuje kontakt se svou půlroční dcerou. Tyto zřetězené sekvence jsou propojeny častým opakováním slov.

Dětský registr romštiny zahrnuje rovněž různá syntaktická zjednodušení:

př. 15: *Dža o dad!* (*Dža ko dad!*) „Běž za tátou!“

V příkladu z dětského registru je vypuštěna předložka, která by byla součástí nepříznačkové fráze. Ve větách tohoto typu lze vypustit i člen (*o*), který je v příkladu použit.

V rovině diskurzu si můžeme na výše uvedených příkladech všimnout velké frekvence otázek. V příkladu 13 jsou otázky prokládány důraznými oznamovacími větami a sekvence je tak výrazně strukturována nejen krátkými větnými celky, ale rovněž intonačními změnami.

Příklad 14 rovněž demonstruje deiktický posun (*pronoun shift*)⁹, další jev poměrně typický pro dětské registry, zejména v nahrazování deixe druhé osoby singuláru – zde je malá dcera oslovována formami druhé nebo třetí osoby plurálu, které jsou v romštině homonymní. Během svých terénních pobytů jsem se ovšem jen velmi ojediněle setkal se záměnou *ty* > *my*, která je například v češtině běžná, když matka popisuje nějakou akci svého dítěte („Půjdeme se vyčůrat“, přičemž močit se chystá pouze dítě).

⁹ Jelikož osobní zájmena lze v romštině z větné konstrukce často vypustit, posun (*shift*) se neprojeví na zájmenu (*pronoun*), ale na osobě slovesa. Proto zde volím „posunutý“ překlad anglického termínu.

Užití

Dětský registr je v *Gavu* užíván muži, ženami i odrostlejšími dětmi. Frekvence užití je dána v zásadě frekvencí kontaktu s dětmi. Ženy jsou podle mého pozorování v užití dětského registru pouze intonačně výraznější.

Prvky dětského registru jsou užívány během imitování malých dětí, ale rovněž diskurzivně, když je potřeba poukázat na charakteristiky, které má adresát výpovědi společné s malými dětmi:

- mentální nerozvinutost dospělých jedinců je signalizována „dětskými“ fonologickými změnami v řeči, která je dané osobě adresována nebo kterou je jeho projev imitován k pobavení ostatních;
- přiopilý manžel může svou rozzlobenou manželku oslovit a zároveň poškádlit hypokorismem s charakteristicky protáhlou první slabikou (*Gi:tko!* „Margitko“), případně něžnými frázemi charakteristickými pro komunikaci s nemluvnaty (*Čhav kole vuštoru* „Ta tvoje pusinka“, dosl. jím ty rtíky)¹⁰;
- dospělý může zaúkolovat starší dítě a zdůraznit hierarchii mezi sebou a úkolovaným tím, že použije syntakticky redukovanou konstrukci, kterou je vhodné použít s mnohem mladším dítětem (*Dža kodi! Dava phaba!* Běž tam, dám jabka!).¹¹

Jednou z charakteristických domén rozšířeného užití dětského registru v různých jazycích je komunikace se zvířaty. Ačkoli jsou v *Gavu* chováni psi jako domácí zvířata a lidé s nimi mají určitý vztah, nejsou psi natolik členy domácnosti, jak je tomu zvykem např. v české střední třídě. Patrně i to je důvodem, proč se prostředků dětského registru v tomto kontextu neužívá.

10 Podobné fráze se slovesy *chal* „jíst“ nebo *čarel* „lízat“ jsou běžným projevem intimity zejména vůči malým dětem. Ferguson uvádí, že v intimních situacích mezi dospělými se užívají formy běžné právě pro dětský registr, pro což v současnosti nemám jiný doklad než uvedenou škádlivou větu – kontext této situace je ovšem odlišný. Důležitou funkcí daných forem je ale intimita jako taková. Zaznamenal jsem například užití frází dětského registru během úvodní sekvence zařikávání, kdy byla intimita vyjadřována Bohu [2011-08-09-04]: *Devloro, prosinav tut fe-fe-fe-fe-fe-fe-fe-fe-fe-fejs. Chav tuke o muteroro, chav tuke o karoro, sa.* (Navazuje předmět zařikávání). Úvodní část citované sekvence znamená „Božičku, moc moc moc moc tě prosím,“ další část je idiomaticky do češtiny nepeložitelná (snad „mám tě moc ráda“), doslovně znamená „jím tvou moč /deminutivum/, jím tvůj penis /deminutivum/, všechno.“

11 Tuto zjednodušenou konstrukci jsem ale zaznamenal i při dojednávání práce mezi dvěma dospělými muži a nevím, jestli zde měla určitý škádlivý podtón jako ve zmíněném příkladu nebo se jedná o poměrně běžný fenomén.

Závěr

Tento článek se zaměřil na jazykové jednotky charakteristické pro dětský registr romštiny. Tyto jednotky jsou shrnuty v následující tabulce.

Tab. 2 Charakteristiky dětského registru romštiny v *Gavu* (adaptováno z Ferguson 2004 [1978]:182)

Prozodie		Syntax		Lexikum	
vysoký tón	+	krátké věty	+	příbuzenství, části těla	+
výraznější intonace	+	parataxe	+	dětské hry	
pomalé tempo	+	telegrafický/úsečný styl	+	vlastnosti	+
opakování	+	analytické konstrukce	+	hypokoristika	+
Fonologie		Diskurz		Rozšířené užití	
redukce shluků konsonant	+	otázky	+	nápodoba dětské řeči	+
nahrazování likvidních hlásek	+	deiktický posun	+	komunikace se zvířaty	–
reduplikace	+			intimní komunikace dospělých	()
speciální zvuky	()				

Tabulka č. 2 shrnuje základní oblasti, ve kterých se projevují odchylky dětského registru od nepříznačové řeči v různých jazycích světa, jednotlivé prvky jsou zde značeny jako přítomné (+), nepřítomné (–) nebo dosud nedoložené, ale potenciálně přítomné () v *gavské* varietě romštiny. Ukazuje se, že tento dětský registr využívá obdobné „stavební prvky“ jako dětské registry jiných jazyků: výraznou intonaci, hláskové posuny, charakteristická slova, zjednodušené syntaktické konstrukce, vyšší frekvenci otázek a opakování atd.

Hranice (socio)lingvistických fenoménů jsou zpravidla rozmlžené, užívání určitých jazykových jednotek není obvykle striktně omezeno pouze na určitý typ komunikace. Primárně s dětským registrem jsou například asociována určitá slova nebo hláskové posuny. Na druhou stranu jiné prvky dětského registru se uplatňují mimo dětský registr poměrně široce a nelze je s dětským registrem primárně svazovat (v romštině například použití hypokoristických oslovení, deminutiv). I tyto jazykové jednotky se ale podílejí na tom, že účastníci řečové události vnímají promluvy utvářené danými jazykovými jednotkami jako promluvy adresované malým dětem. Takto asociované jazykové jednotky lze pak použít k vyjádření různých významů i v interakcích s jinými než dětskými mluvčími.

Literatura

- ANDRŠ, Zbyněk. 2010. Některé aspekty kultury banátských Romů prizmatem rumunské kalderašské romštiny. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav etnologie.
- ANDRŠ, Zbyněk. 2009. Řečová etiketa banátských Romů. In: Skalník, Petr, Šavelková Lívie (eds.). *Okno do antropologie*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7395-042-02.
- BARRET, Martyn. 1995. Early Lexical Development. In: Fletcher, Paul, MacWhinney, Brian (Eds.). *The Handbook of Child Language*. Oxford, Cambridge: Blackwell. ISBN 0-631-20312-5.
- CASAGRANDE, Joseph B. 1964 (1948). Comanche Baby Language. In: Hymes, Dell (ed.). *Language in Culture and Society. A Reader in Linguistics and Anthropology*. New York, Evanston, London: Harper and Row. ISBN neuvedeno.
- DE LEÓN, Lourdes. 2011. Language Socialization and Multiparty Participation Frameworks. In: Duranti, Alessandro, Ochs, Elinor a Schieffelin, Bambi B. *The Handbook of Language Socialization*. Malden: Wiley-Blackwell. s. 81-111. ISBN 978-1-4051-9186-9.
- FERGUSON, Charles A. 1964. Baby Talk in Six Languages. *American Anthropologist*, New Series, Vol. 66/ 2: 103-114. <http://www.jstor.org/stable/668164>. ISSN: 1548-1433.
- FERGUSON, Charles A. 1977. Baby talk as a simplified register. In: Snow, C. a Charles A. Ferguson (Eds.). *Talking to Children: Language input and acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 209-235. ISBN 0521295130.
- FERGUSON, Charles A. 2004 (1978). Talking to Children. A Search for Universals. In: Lust, Barbara C., Foley, Claire. *First Language Acquisition. The Essential Readings*. Malden, Oxford: Blackwell. ISBN 0631232559.
- FERGUSON, Charles A. 2010 (1991). Diglosie - uvedení na pravou míru. Dostupné z http://www.lingvistika.cz/download/preklady/preklad_Ferguson2.pdf
- HUDSON, R. A. (1998). *Sociolinguistics. Second Edition*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press. ISBN 0-521-56514-6.
- HÜBSCHMANNOVÁ, Milena - ŠEBKOVÁ, Hana - ŽIGOVÁ, Anna. 2001 (1991). *Romsko-český a česko-romský kapesní slovník*. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-619-0.
- LACKOVÁ, Elena. 2010. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha: Triáda. ISBN 80-86138-47-X.
- OCHS, Elinor - SCHIEFFELIN, Bambi B. 1984. Language acquisition and socialization. Three developmental stories and their implications. In: Schweder, R. A. a Levine, R. A. (eds.). *Culture theory: Essays on mind, self, and emotion*. New York: Cambridge University Press, 276-322. ISBN 0521318319.
- ONDRÁČOVÁ, Zuzana. 2008. Dětské slova v slovenčine a ich charakteristika. In: Slančová Daniela (ed.). *Štúdie o detskej reči*, s. 251-305. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-8068-701-4.
- RÉGER, Zita - GLEASON, Jean Berko. 1991. Romani Child-Directed Speech and Children's Language among Gypsies in Hungary. *Language in Society*, 20/4: 601-617. ISSN: 0047-4045.
- RÉGER, Zita. 1999: Teasing in the linguistic socialization of Gypsy children in Hungary. In: *Acta Linguistica Hungarica* 46/3-4: 289-316. ISSN 1216-8076.

- SLANČOVÁ, Daniela. 1999. Reč autority a lásky. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej Univerzity. ISBN 80-88722-30-6.
- SODERSTROM, Melanie. 2007. Beyond babytalk: Re-evaluating the nature and content of speech input to preverbal infants. *Developmental Review* 27: 501-532. ISSN 0273-2297.
- SOLOMON, Olga. (2011). Rethinking Baby Talk. In: Duranti, Alessandro, Ochs, Elinor a Schieffelin, Bambi B., *The Handbook of Language Socialization*. Malden, Oxford, Chichester: Blackwell Publishing. ISBN 978-1-4051-9186-9.
- ŠEBKOVÁ, Hana - ŽLNAYOVÁ, Edita. 1998. Nástin mluvnice slovenské romštiny (pro pedagogické účely). Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta ÚJEP v Ústí nad Labem. ISBN 80-7044-205-0.
- Nahrávky v databázi Semináře romistiky FF UK: 2011-10-25-01, 2011-08-09-04, V_2011-10-27-06